

**ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ,
НАПРЯМИ КЛАСИФІКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ**

Досліджено природу власного капіталу через функції, які він виконує на підприємстві, розглянуто підходи до класифікації видів власного капіталу, обґрунтовано значення складових власного капіталу на вітчизняних та закордонних підприємствах

Постановка проблеми. Трансформаційні ринкові процеси в економіці України передбачають розвиток приватної та колективної власності на засоби виробництва. Потреба адекватного відображення економіко-правового змісту змін, що відбувалися на підприємствах, стимулювала науковий пошук в переосмисленні окремих облікових категорій, зокрема "власний капітал", "зобов'язання", "активи".

Одним із пріоритетних завдань бухгалтерського обліку є достовірне та повне відображення в ньому та розкриття в фінансовій звітності прав власників. Важливу роль в удосконаленні обліку прав власників мають дослідження сутності на змісту категорії "власний капітал", подальшого розвитку його концепцій, підходів до класифікації видів та врахування досвіду облікового відображення даного об'єкта за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями проблем обліку та аналізу формування та змін власного капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені та наковці, як: Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Канцуров О.О., Кірейцев Г.Г., Нашкерська Г.В., Пилипенко О.І., Поліщук І.Р., Пушкар М.С., Соколов Я.В., Сопко В.В., Швець В.Г. та ін. За останні роки в Україні захищено ряд дисертацій з питань бухгалтерського обліку та аналізу формування та змін власного капіталу. Серед них варто відзначити таких науковців, як: Капля І.В., Королюк Т.М., Мельничук В.В., Канцуров О.О., Питель С.В., Пилипенко О.І., Коваль С.Л., Ткачук Н.М.

Не зважаючи на значні напрацювання зазначених вчених, залишається не мало питань, які потребують більш детального вивчення. Досить дискусійним є питання економічної сутності та класифікації категорії "власний капітал". У зв'язку з цим гостро стоїть проблема методики обліку складових власного капіталу в різних господарських товариствах, підвищення аналітичності інформації про власний капітал в документах та звітності підприємств, що прямо залежить від впровадження

наукового обґрунтованої класифікації видів власного капіталу, а також вивчення функціонального підходу до трактування категорії "власний капітал" і закордонного досвіду облікового відображення складових власного капіталу на підприємстві.

Мета дослідження. Обґрунтування сутності поняття "власний капітал" в площині функціонального підходу до даної економічної категорії та зарубіжного досвіду облікового відображення його складових; узагальнення підходів до класифікації видів власного капіталу задля розробки удосконаленої систематизації його видів та досягнення належного рівня аналітичності інформації для управління процесами формування й змін власного капіталу на підприємстві.

Викладення основного матеріалу дослідження. За ринкових умов господарювання успіх будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства. Це зумовлює необхідність правильного розуміння змісту і специфічних особливостей капіталу, його адекватного відображення в бухгалтерському обліку.

У сучасних умовах господарювання фактор виробництва "капітал" виступає як виробничий і інвестиційний ресурс, джерело доходу, об'єкт управління і формування, об'єкт власності, купівлі-продажу і тимчасової переваги, носій факторів ризику і ліквідності. Основними складовими капіталу в сучасних умовах виступає фізичний, фінансовий та інтелектуальний капітал.

Сучасні вчені-економісти продовжують дослідження поняття "власний капітал", намагаючись вивести логічно обґрунтоване пояснення сутності власного капіталу як економічної категорії (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз визначень поняття "власний капітал", запропонованих в довідковій, науковій та навчальній економічній літературі

№ з/п	Визначення власного капіталу	Група авторів	Кількість визначень	Питома вага, %
1.	Частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань	Азрилян А.Н., Бернштейн Л.А., Бутинець Ф.Ф., Гаврилишин Б.Д., Коваленко Л.О., Кузнецов В., Кутер М.И., Ловінська Л.Г., Пантелєєв В.П., Пархоменко В.М., Пушкар М.С., Райзберг Б.А., Сигел Дж., Терещенко О.О., Хендриксен Э.С.	15	35 %
2.	Капітал (фінансові ресурси), вкладений власником підприємства	Бандурка О.М., Борисов А.Б., Бутинець Ф.Ф., Гаврилишин Б.Д., Капля І.В., Коваленко Л.О., Левин В.С., Райзберг Б.А., Сопко В.В., Терещенко О.О., Чебанова Н.В., Фаминский И.П.	12	27 %
3.	Фінансові засоби, надані в розпорядження підприємства; джерело утворення майна	Беа Ф.К., Бутинець Ф.Ф., Загородній А.Г., Кірейцев Г.Г., Кондраков Н.П., Краснова Л.П., Савицкая Г.В., Сигел Дж., Терещенко О.О.	9	20 %
4.	Засоби від випуску і продажу акцій (акціонерний капітал) і резервний фонд	Бичик С.В., Гаврилишин Б.Д., Чедвик Л., Фаминский И.П.	4	9 %
5.	Загальна вартість засобів підприємства, необхідних для здійснення ним виробничої або іншої комерційної діяльності	Бланк И.А., Бутинець Ф.Ф.	2	5 %
6.	Вартісний вираз права особи на засоби підприємства	Сопко В.В.	1	2 %
7.	Зацікавленість власників в капіталі підприємства, представлена капітальними внесками та нерозподіленим прибутком	Сигел Дж.	1	2 %
Всього визначень			44	100 %

Результати дослідження природи власного капіталу різними авторами дають змогу розмежувати економічне, правове й облікове значення цього терміну, оскільки в економічній думці капітал є фактором виробництва, ресурсами, інвестованими у виробництво; з точки зору права – власний капітал є вартісним вираженням права особи на засоби підприємства, визначає межі мінімальної матеріальної відповідальності, які суб'єкт господарювання має за своїми зобов'язаннями; з точки зору

бухгалтерського обліку, капітал є різницею між активами підприємства і його зобов'язаннями; джерелом утворення майна; засобом від випуску і продажу акцій (акціонерний капітал).

Найпоширенішим тлумаченням власного капіталу є його визначення як частини в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Даного підходу додержуються 35 % дослідників, що цілком відповідає П(С)БО 2 "Баланс".

Тракування власного капіталу як суми вкладеного капіталу (фінансових ресурсів), внесених власниками (засновниками) (27 %), більше відноситься до визначення статутного капіталу, під яким розуміють сукупність внесків засновників в майно при створенні підприємства для забезпечення його статутної діяльності.

Значна частина дослідників (20 %) стверджує, що під власним капіталом слід вважати фінансові засоби, надані в розпорядження підприємства; джерело утворення майна. Це визначення вважаємо не досить повним, так як джерелом утворення майна можуть бути як власні кошти, так і позикові. Дане зауваження стосується і такого визначення власного капіталу, як загальної вартості засобів підприємства, необхідних для здійснення ним виробничої або іншої комерційної діяльності, яке пропонують 5 % авторів.

На окремі види власного капіталу звертають увагу при визначенні сутності даної категорії і ті автори, які трактують власний капітал як засоби від випуску і продажу акцій (акціонерний капітал) і резервний фонд (9 %). Дане визначення також є неповним, адже обмежується лише двома видами власного капіталу.

В міжнародній практиці ведення бухгалтерського обліку власний капітал розглядається як капітал, вкладений акціонерами компанії, і включає два джерела: 1) вкладений капітал – інвестиції акціонерів компанії; 2) накопичений нерозподілений прибуток, який реінвестований в бізнес. Цим і обґрунтовується дефініція, запропонована Дж. Сигелом, як зацікавленість власників в капіталі підприємства, представлена капітальними внесками та нерозподіленим прибутком.

Сопко В.В. наголошує на правову сторону досліджуваної економічної категорії, обґрунтовуючи власний капітал як вартісний вираз права особи на засоби підприємства, що є суттєвим при його обліковому відображенні.

Вважаємо, що врахування правової основи даної категорії, як і економічної природи, є однаково важливими. При цьому для достовірної оцінки та визначення сутності власного капіталу, з точки зору бухгалтерського обліку, це є недостатнім.

Виходячи з того, що сутність будь-якої категорії проявляється через функції, які вона виконує, доцільно розглянути функції власного капіталу (табл. 2).

Таблиця 2. Функції власного капіталу, розкриті в навчальній та науковій обліковій літературі

Виділені функції	Автори						Разом
	Бутинець Ф. Ф. [7]	Віснар О.Й. [8]	Коваленко Л.О. [9]	Ловінська Л.Г. [6]	Терещенко О.О. [14]	Хом'як Р.Л. [5]	
1. Гарантійна (відповідальності і захисту прав кредиторів)	+	+	+	+	+	+	5
2. Довгострокового фінансування (функція фінансування та забезпечення ліквідності)	+	-	+	+	+	+	4
3. Розподілу доходів і активів (база для нарахування дивідендів і розподілу майна)	-	+	+	+	+	-	4
4. Основоположна (функція заснування та введення в дію підприємства)	+	-	-	-	+	+	3
5. Самостійності і влади	-	+	+	+	-	-	3
6. Кредитоспроможності	-	+	+	+	-	-	3
7. Фінансування ризику	-	+	+	-	-	-	2
8. Компенсації понесених збитків	-	+	+	-	-	-	2
9. Регулятивна	+	-	-	-	-	+	2
10. Організаційна	+	-	-	-	-	+	2
11. Довготермінового кредитування	-	+	-	-	-	-	1
12. Захисна функція	-	-	-	-	+	-	1
13. Функція управління та контролю	-	-	-	-	+	-	1
14. Рекламна (репрезентативна) функція	-	-	-	-	+	-	1

Найбільш поширеною є функція відповідальності і захисту прав кредиторів, адже відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу. Тобто власний капітал є гарантією захисту прав кредиторів і критерієм відповідальності. Тому гарантійна функція, яку виділяє колектив авторів під редакцією Ф.Ф. Бутиця [7], є співзвучною з функцією відповідальності і захисту прав кредиторів, визначеною іншими авторами.

Крім гарантії для зовнішніх користувачів, власний капітал виконує захисну функцію – показує, яке значення має власний капітал для власників. Чим більший власний капітал, тим краще захищені підприємство від впливу зарозливих для його існування факторів, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства.

Важливою є також функція довгострокового фінансування – внески у власний капітал можуть використовуватися для фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємства, а також для погашення заборгованості за позиками, протягом тривалого періоду часу. Крім того, власний капітал служить базою для нарахування дивідендів і розподілу майна, що є важливим для захисту корпоративних прав власників та ефективного розподілу до того чи іншого фонду підприємства. З даною функцією переплітається функція компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатися за рахунок власного капіталу.

При виході засновника з товариства та при ліквідації підприємства визначається частка кожного засновника при розподілі прибутку та збитків, а також у майні підприємства, тим самим реалізується регулятивна функція.

Функція довготермінового кредитування – перебуває в розпорядженні підприємства необмежений час – є аналогічна до функції довгострокового фінансування, використання останнього терміну є більш доцільнішим, зважаючи на обмеженість кредитування.

Власний капітал у частині статутного є фінансовою основою для початку діяльності нового суб'єкта господарювання – функція заснування та введення в дію підприємства або основоположна.

Функція самостійності та влади передбачає, що розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство. Частка ж власного капіталу в активах є показником платоспроможності підприємства, що вказує на іншу важливу функцію – кредитоспроможності – у разі надання кредиту, за інших рівних умов, перевагу надають підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом.

Крім того, власний капітал фінансує ризикові проекти, під які важко залучити кошти сторонніх інвесторів, що відображає функція фінансування ризику.

Власний капітал служить фактором, що впливає на управління товариством, адже через нього визначається організаційна структура підприємства і тим самим реалізується організаційна функція, а також функція управління та контролю. Вважаємо, що дані функції вже є опосередкованими, але важливими для ефективного функціонування підприємства.

Ще однією опосередкованою функцією виступає рекламна (репрезентативна) функція – солідний статутний капітал (власний капітал) підприємства створює підґрунтя для довіри до нього не тільки з боку інвесторів, а й з боку постачальників факторів виробництва і споживачів готової продукції.

За основу бухгалтерського трактування сутності категорії "власний капітал" слід прийняти не окрему характеристику капіталу, а його системні властивості, що проявляються через функції, які виконують окремі складові елементи власного капіталу. Тому окремого розгляду потребує питання складових частин власного капіталу.

Структуру власного капіталу можна представити різними шляхами, залежно від того, як трактується природа самого капіталу.

За П(С)БО 2 "Баланс" власний капітал включає такі структурні елементи: статутний капітал; пайовий капітал; додатковий вкладений капітал; інший додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; неоплачений капітал; вилучений капітал [13].

Основний зміст складових власного капіталу наведено в табл. 3.

Таблиця 3. Зміст складових власного капіталу за Ю. Ф. Бутинцем [2, с. 36]

№ з/п	Стаття власного капіталу	Зміст
1	Статутний капітал	Зареєстрована вартість простих та привілейованих акцій для акціонерних товариств і сума оголошеного статутного капіталу для інших підприємств, зафіксовані в статутних документах
2	Пайовий капітал	Сума пайових внесків фізичних і юридичних осіб, якщо це передбачено статутними документами
3	Додатково вкладений капітал	Сума перевищення вартості продажу акцій над номінальною вартістю (емісійний дохід)
4	Інший додатковий капітал	Сума дооцінки позаоборотних активів, вартість активів, безоплатно отриманих підприємством від фізичних або юридичних осіб, інші види додаткового капіталу
5	Резервний капітал	Сума резервів, створених підприємством відповідно до діючого законодавства або статутних документів
6	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Прибуток, реінвестований у підприємство, або непокритий збиток
7	Неоплачений капітал	Заборгованість власників (учасників) по внесках до статутного капіталу
8	Вилучений капітал	Фактична собівартість акцій власної емісії, викуплених товариством у своїх акціонерів

За даними досліджень О.І. Пилипенка [10] більшість вчених пропонують класифікувати власний капітал за його складом. У результаті проведених досліджень він дійшов висновку, що це є однобоким висвітленням і тому пропонує класифікацію за формою та рівнем відповідальності.

Класифікація власного капіталу за формою дозволяє визначити частину капіталу, який був інвестований засновниками; одержаний безоплатно; зароблений протягом звітного періоду. Класифікація за рівнем відповідальності дає змогу ранжувати капітал на юридично закріплений в установчих документах та нерегламентований як

обов'язковий чинним законодавством. Якщо виходити з позиції джерел формування власного капіталу, то до основних джерел належать суми, внесені акціонерами, нерозподілений прибуток, безоплатно отримані активи і суми переоцінок. Така класифікація власного капіталу є базовою для відображення у бухгалтерському обліку будь-якого підприємства.

Нами на рис. 1 запропонована класифікація власного капіталу для цілей бухгалтерського обліку, яка дозволяє підвищити ефективність реалізації тих функцій, що покладені на кожен складову власного капіталу підприємства.

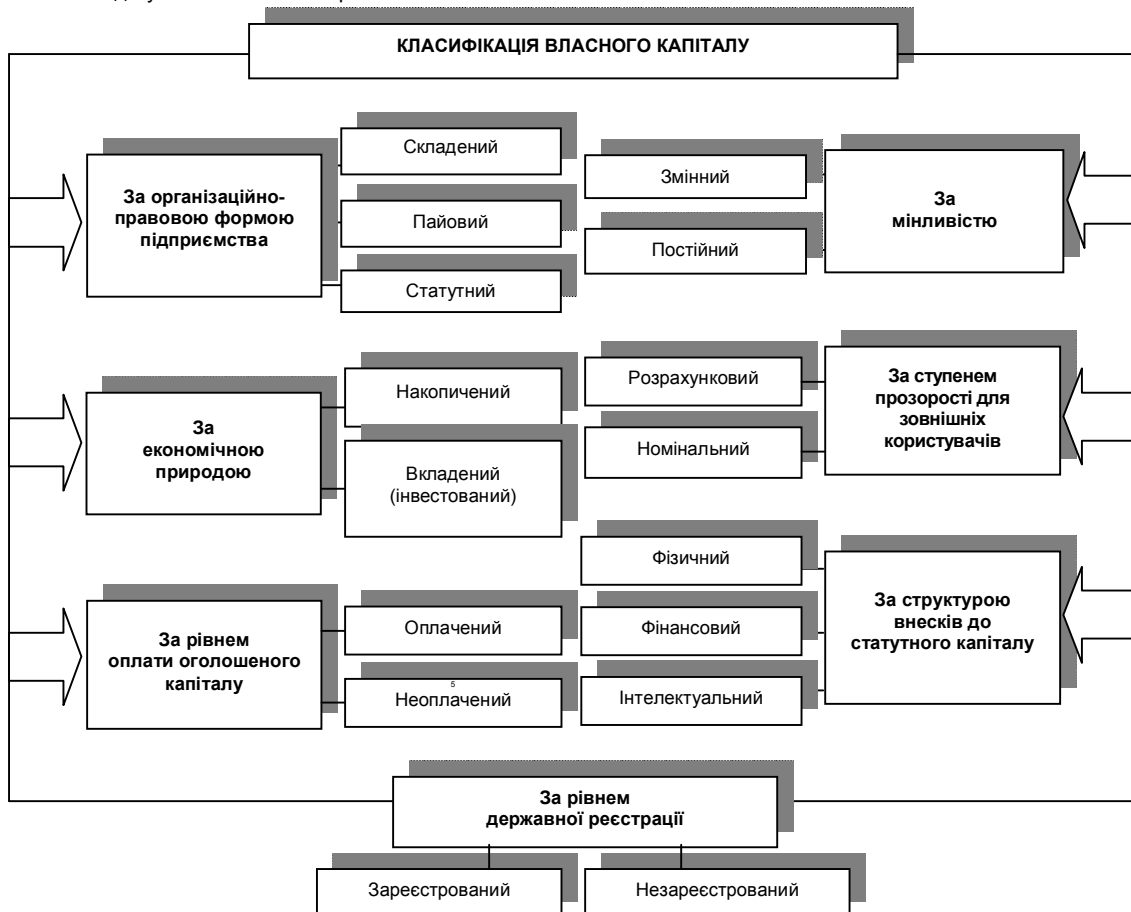

Рис. 1. Запропонована класифікація власного капіталу для цілей бухгалтерського обліку

За вимогами законодавства власний капітал включає зареєстрований капітал (статутний капітал) та незареєстрований капітал, який формується безпосередньо в процесі діяльності підприємства (резервний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток). За рівнем оплати оголошеного капіталу – оплачений та неоплачений.

Дана класифікація враховує різні види початкового капіталу (статутний, пайовий, складений) для підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, структуру внесків до статутного капіталу у вигляді оборотних чи необоротних активів, обов'язковість державної реєстрації та ступінь оплати оголошеного капіталу.

З фінансово-економічної точки зору на основі мінливості можна розділити постійні та змінні складові власного капіталу. Постійним є статутний капітал, який відображається в балансі в постійному розмірі та залишається незмінним до рішення загальних зборів товариства про його збільшення чи зменшення. Саме необхідність обов'язкового рішення загальних зборів щодо його зміни дає можливість визнавати його (умовно) постійним. Іншу частину складає перемінна складова власного капіталу, яка звичайно змінюється із року в рік та до якої відносять резервний капітал та фінансові результати господарської діяльності.

За ступенем прозорості для зовнішніх користувачів власний капітал можна поділити на номінальний, який відповідає вартості розподілених серед власників майнових часток, та розрахунковий. Якщо до номінального капіталу додати інші змінні частини, такі як додатковий, та резервний капітали, резерви, сформовані за рахунок прибутку та фінансові результати за звітній період, отримаємо розрахунковий власний капітал.

Враховуючи економічну природу власного капіталу, в його структурі доцільно виділити наступні складові: вкладений та накопичений капітал, що дає можливість визначити його як об'єкт бухгалтерського обліку (рис. 2).

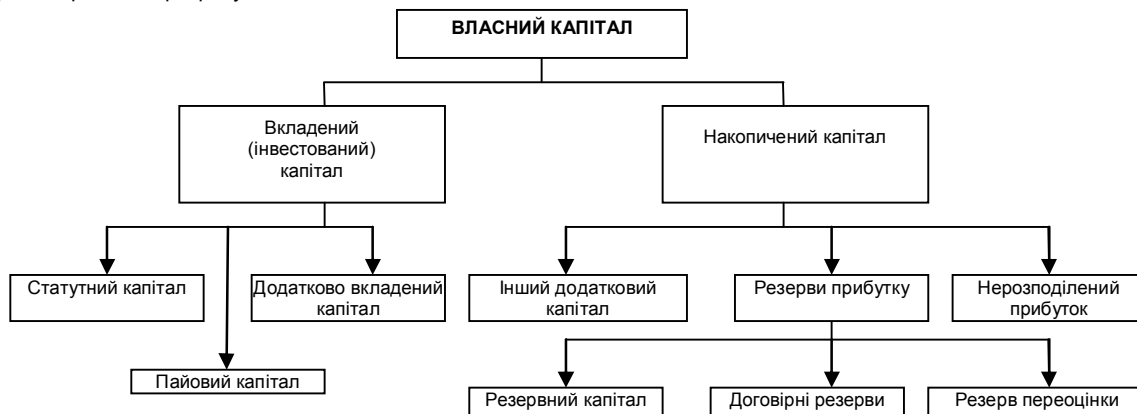

Рис. 2. Структура власного капіталу, виходячи з економічної природи капіталу

Ключовою ознакою елементів капіталу першої групи є наявність реальних активів, переданих в обмін на корпоративні права, що пов'язані з можливістю брати участь в управлінні і розподілі прибутку, майна підприємства [11, с. 64].

З такого підходу випливає заборона на збільшення власного капіталу за рахунок внесення фіктивних активів, штучного збільшення дебіторської заборгованості тощо.

Вкладений капітал = Статутний капітал + Додатково вкладений капітал – Неоплачений капітал – Вилучений капітал (1)

Слід зазначити, що за економічним змістом внески до статутного, пайового і додатково вкладеного капіталу є абсолютно однорідними елементами, розходження лише в юридичній формі, що обумовлює їхнє виникнення [15, с. 427].

Функції статутного і додаткового капіталів – різні. Статутний капітал – це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від додаткового капіталу, статутний капітал забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму. Статутний капітал – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Законодавство України передбачає мінімальні обсяги статутних капіталів, нижче від яких державна реєстрація підприємства не допускається. Ці мінімальні розміри не є сталими. Через інфляційні процеси в економіці вони нерідко змінюються у законодавчому порядку.

Друга група елементів власного капіталу – накопичений капітал – формується внаслідок діяльності підприємства. Це накопичений (зароблений) капітал з його основними елементами. По суті, нерозподілений прибуток – це накопичений за увесь час діяльності підприємства результат його діяльності, а всі інші елементи цього виду капіталу є видозміненими формами такого результату.

Тобто у складі власного капіталу можуть бути виділені дві основні складові: інвестований капітал, тобто капітал, вкладений власниками в підприємство; і накопичений капітал, тобто капітал, створений на підприємстві понад того, який був сплаткою авансований власниками.

Інвестований капітал включає номінальну вартість простих і привілейованих акцій, а також додатково оплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал. До даної групи звичайно відносять і безоплатно отримані цінності. Перша складова інвестованого капіталу представлена в балансі статутним капіталом, друга – додатковим капіталом (у частині отриманого емісійного доходу), третя – додатковим капіталом (у частині безоплатно отриманого майна) чи фондом соціальної сфери.

Накопичений капітал знаходить своє відображення у вигляді статей, що виникають у результаті розподілу чистого прибутку (резервний капітал, нерозподілений

прибуток, інші аналогічні статті). Незважаючи на те, що джерело утворення окремих складових накопиченого капіталу одне – нерозподілений прибуток, цілі і порядок формування, напрямки і можливості використання кожної його статті істотно відрізняються.

Відповідно до Концептуальної основи Міжнародних стандартів фінансової звітності існує дві концепції збереження капіталу – збереження фінансового та фізичного (реального) капіталу.

Капітал відповідно до фінансової концепції представляє собою інвестовані кошти або інвестовану купівельну спроможність, тобто це частина активів підприємства, що залишається після вирахування усіх його зобов'язань, тобто капітал є синонімом чистих активів або власного капіталу підприємства.

За фізичною концепцією капітал розглядається як продуктивність підприємства (наприклад, в одиницях продукції за день).

За концепцією збереження фінансового капіталу прибуток вважається отриманим, якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після здійснення будь-яких виплат власникам.

За концепцією збереження фізичного капіталу прибуток вважається заробленим, якщо виробнича потужність або продуктивність підприємства на кінець періоду перевищує виробничу потужність на початок періоду після здійснення будь-яких виплат власникам.

В розвиток концепції збереження фінансового капіталу удосконалено трактування сутності категорії "власний капітал" із застосуванням функціонального підходу. Під власним капіталом слід розуміти фізичні, фінансові та інтелектуальні ресурси, вкладені власником (засновником) підприємства, з обов'язковим дотриманням відповідальності і захисту прав кредиторів задля забезпечення довгострокового фінансування, ліквідності та кредитоспроможності підприємства і ефективного управління підприємством в цілому.

Враховуючи інтенсивний розвиток інтелектуального капіталу, його вплив на фінансовий та фізичний, актуальною є розробка концепції облікового відображення

інтелектуального капіталу. Розробка такої концепції з необхідними обґрунтуваннями є можливою лише з урахуванням закордонного досвіду таких процесів. Почати таку розробку слід з визначення особливостей облікового відображення складових власного капіталу за кордоном.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної облікової літератури показує неоднозначність як трактування поняття "власний капітал", так і його складових. Це, насамперед, зумовлено його різноспрямованими функціями, які визначаються наявністю чотирьох суб'єктів економічних відносин, які в кожній країні мають свої інтереси у власному капіталі. Цими суб'єктами є власники, підприємство, кредитори та держава. Відповідно до інтересів власників капітал відображає обсяг їх прав. Для підприємства він виступає

джерелом розширеного відтворення, а для кредиторів – критерієм оцінки надійності та гарантом виконання підприємством своїх зобов'язань. Державний інтерес полягає у зміцненні стабільності підприємства та його розвитку в інтересах всього суспільства.

Не зважаючи на це, в основу бухгалтерських балансів і звітів про прибутки (збитки) практично усіх зарубіжних підприємств покладено основне бухгалтерське рівняння, сформульоване відомим італійським математиком Лукою Пачолі в 1494 р., яке виглядає наступним чином:

$$\text{Активи} = \text{Фінансові зобов'язання} + \text{Капітал власника} \quad (2)$$

Складові власного капіталу, що відображаються в балансах різних країн, наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Складові власного капіталу в різних країнах

№ з/п	Країна	Складові власного капіталу								
		Статутний (акціонерний) капітал	Пайовий капітал	Додатковий капітал	Резервний капітал	Неразподілені прибутки (непокриті збитки)	Вилучений капітал	Неоплачений капітал	Інші резерви	Фонди
1	Австрія	+	-	-	+	+	-	-	+	-
2	Бельгія	+	-	+	+	+	-	-	+	+
3	Великобританія	+	-	+	+	+	-	-	-	-
4	Гвінея-Бісау	+	-	-	+	-	-	-	+	-
5	Голландія	+	-	-	+	-	-	-	+	-
6	Греція	+	-	+	+	-	-	-	+	-
7	Естонія	+	+	+	+	+	+	-	+	-
8	Іспанія	+	-	+	+	+	-	-	+	-
9	Італія	+	-	+	+	+	-	-	+	-
10	Люксембург	+	-	+	+	+	-	-	+	-
11	Німеччина	+	-	-	+	+	-	-	+	+
12	Португалія	+	-	+	+	+	-	-	+	-
13	Республіка Білорусь	+	-	+	+	+	-	-	+	+
14	Республіка Молдова	+	-	+	+	+	+	+	-	-
15	Республіка Польща	+	-	+	+	+	-	+	+	-
16	Російська Федерація	+	-	+	+	+	-	-	-	+
17	США	+	-	+	-	+	-	-	-	+
18	Туреччина	+	-	+	+	+	-	-	+	-
19	Україна	+	+	+	+	+	+	+	-	-
20	Фінляндія	+	-	+	+	+	-	-	+	-
21	Франція	+	-	+	-	+	-	-	+	-
22	Чеська Республіка	+	-	+	+	+	-	-	-	+
23	Швейцарія	+	-	-	+	+	-	-	+	-
24	Швеція	+	-	-	+	+	-	-	+	-
25	Японія	+	-	-	+	+	-	-	+	-
	Всього	25	2	18	23	22	3	3	19	6

У більшості зарубіжних країн до складових власного капіталу відносять статутний (акціонерний) капітал, резервний капітал (створюються резерви статутні та інші ініціативні), нерозподілені прибутки.

В Україні, Республіці Молдова і Російській Федерації складові власного капіталу майже подібні [12, с. 45]. Спільним для цих країн є віднесення статутного, додаткового, резервного капіталів, нерозподілених прибутків до власного капіталу підприємства. Що стосується додаткового капіталу, то відмінними є складові цієї бухгалтерської категорії в різних країнах, а також те, що наприклад, в Україні і Росії для обліку додаткового капіталу передбачений один рахунок з однойменною назвою, а в Молдові існують два види капіталу: додатковий і неосновний, адже окремо відображаються суми переоцінки як складова саме неосновного капіталу.

Цивільне законодавство Республіки Молдова встановлює обмеження для загального розміру власного капіталу. Якщо після закінчення звітного періоду вартість чистих активів буде менше статутного капіталу підприємства, то забороняється розподіляти чистий прибуток підприємства. Власники повинні погасити зобов'язання, які виникли або прийняти рішення щодо зменшення статутного капіталу. В іншому випадку, на основі судового рішення товариство може бути ліквідовано [4, с. 223-224].

Особливою у Франції є класифікація капіталу на інвестиційні гранти та спеціальні податкові знижки. Французькі підприємства можуть купувати і продавати свої акції, але тільки за певних умов: для передачі працівникам, при зменшенні акціонерного капіталу або з метою регулювання ситуації на

ринку, якщо компанію включено до лістингу (в цьому випадку вона може укласти угоди не більше ніж з 10 % акцій). На відміну від бухгалтерського обліку в Україні, операції, пов'язані з введенням та виведенням основних засобів з експлуатації, не впливають на власний капітал [1, с. 290].

У Великобританії, як і в більшості розвинутих західних країн, переважають такі організаційно-правові форми підприємств, як корпорації та партнерства. Це свідчить про переважання у власному капіталі частки інвестованих вкладів. Тому часто власний капітал розглядається як позичений фірмою та який необхідно повернути в майбутньому.

У Німеччині компанії практикують довгострокове фінансування (зовнішнє – за рахунок банківських кредитів, внутрішнє – через реалізацію пенсійних програм). Протягом останніх років середня для Німеччини частка власних коштів в загальній сумі активів не перевищувала 20 % [1, с. 292]. Акціонери часто намагаються вкласти частину своїх інвестицій в компанію як кредити, навіть якщо поверненість таких кредитів обмежена. Для акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю законом встановлені мінімальні розміри статутного капіталу, обумовлені права з викупу власних акцій. Правила формування резервів встановлені тільки для юридичних осіб, в основному вони призначені для покриття можливих збитків або збільшення статутних капіталів.

В Італії компанія може володіти не більше ніж 10 % від всього заявленого акціонерного капіталу. На ці акції не відбувається виплата дивідендів, а права голосу резервуються доти, доки акції не перейдуть до нового власника. В звітності їх відображають за ціною придбання.

У Голландії встановлюється мінімальний розмір резерву переоцінки, що є обов'язковими для всіх підприємств. Він формується в тому випадку, коли активи та пасиви оцінюються за поточною вартістю. Коли компанія переоцінює свої активи (в бік збільшення), вона повинна відобразити на балансі резерв переоцінки, який дорівнює різниці між балансовою вартістю активів до та після переоцінки. Також до обов'язкових резервів відносяться: резерв капіталізованих засновницьких витрат на випуск акцій, а також капіталізовані науково-дослідні та опитно-конструкторські роботи; резерв нерозподіленого прибутку дочірніх та асоційованих компаній, що обліковуються за методом власного капіталу, якщо прибуток не може бути розподілений компанією та отриманий без будь-яких обмежень.

Порівнюючи структуру власного капіталу в Естонії та Україні, видно, що він є практично однаковим, за винятком того, що відсутній рахунок, який би обліковував неоплачений капітал. Також в Естонії виділяються деякі об'єкти в окремі рахунки, які в Україні знаходяться у складі інших, більш загальних рахунків.

У Республіці Польща капітал складається зі статутного, підписаного (неоплаченого) додаткового капіталу, резервів на переоцінку активів, іншого резервного капіталу, нерозподіленого прибутку, чистого прибутку або збитку фінансового року. Резерви, утворені для оподаткування доходів організації або фізичних осіб, слід відрізняти від інших резервів. Згідно з Положенням з бухгалтерського обліку і інструктивних матеріалів з оподаткування доходів перша група резервів призначена "згладжувати" тимчасову різницю, яка виникає із визнання одержаного доходу або витрат, понесених в різних періодах. Даний резерв повинен бути утворений для відстрочки податкових платежів. Інші резерви призначені для захисту від різних ризиків, потенційних витрат, фінансових наслідків інших інцидентів. В тому числі, резерв створюють на прострочену дебіторську заборгованість (наприклад, яка виникла з причини банкрутства контрагента або неплатежів з боргових зобов'язань більше 6 місяців), сумнівні борги [3, с. 286].

У США та Японії акціонерний і партнерський капітал відображається в межах фактично оплаченого, у зв'язку з тим, що стаття заборгованості акціонерів (засновників) відсутня. За недостатньої оплати акцій умовні зобов'язання за зібраними грошовими коштами, що виникли, розкриваються в поясненнях.

Обов'язковим за Міжнародними стандартами фінансової звітності є розкриття інформації про випущений капітал та резерви. У балансі зарубіжної (переважно американської чи британської) компанії міститься досить загальна інформація про вкладений капітал: кількість акцій, що дозволені до випуску, випущені та знаходяться в обігу; частка неоплаченого капіталу; номінальна чи юридично визначена (оголошена) вартість акцій; зміни рахунків акціонерного капіталу за період; права, привілеї та обмеження, що стосуються розподілу дивідендів та оплати капіталу; відстрочені дивіденди за привілейованими кумулятивними акціями; викуплені акції; зарезервовані для майбутніх випусків, відповідно до опціонних та продажних контрактів, включаючи їх умови та суми; додатковий капітал (емісійний дохід); додатковий капітал від переоцінки; резерви та накопичений (нерозподілений) чистий прибуток.

Відображення інформації про власний капітал в Україні принципово не відрізняється від міжнародних стандартів. Це зумовлено тим, що при формуванні Положень (стандартів) бухгалтерського обліку фахівці керувалися МСФЗ. Відповідно до МСФЗ у звітності дещо звужений склад власного капіталу, так як вони носять рекомендаційний характер. У МСФЗ статті власного капіталу є згрупованими, а в Україні П(С)БО – деталізовані, що дає змогу в звітності чітко відобразити складові власного капіталу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Різноманітність поглядів вітчизняних та зарубіжних економістів свідчить про неоднозначність та багатоаспектність поняття "власний капітал", що зумовлено його різносторонніми функціями.

Виходячи з функціонального підходу удосконалено трактування категорії "власний капітал". Під власним капіталом слід розуміти фізичні, фінансові та інтелектуальні ресурси, вкладені власником (засновником) підприємства, з обов'язковим дотриманням відповідальності і захисту прав кредиторів задля забезпечення довгострокового фінансування, ліквідності та кредитоспроможності підприємства і ефективного управління підприємством в цілому. Дане визначення запропоновано в розвиток концепції збереження

фінансового капіталу та, враховуючи інтенсивний розвиток інтелектуального капіталу, закладає основи для розуміння власного капіталу в контексті необхідності розробки концепції облікового відображення інтелектуального капіталу.

На основі вивчення складових власного капіталу запропонована удосконалена класифікація власного капіталу для цілей бухгалтерського обліку, яка дозволяє підвищити ефективність реалізації його функцій в цілях ефективного управління процесами формування й змін власного капіталу та управління підприємством в цілому.

Операції з власним капіталом в різних країнах світу мають свої особливості, продиктовані низкою факторів: починаючи з історичного аспекту і закінчуючи домінуючою формою власності підприємств в певній країні. Вітчизняним науковцям з бухгалтерського обліку слід переймати позитивний досвід облікового відображення таких операцій та впроваджувати його у практику, зважаючи на те, що у більшості зарубіжних країн складові частини власного капіталу є подібними (насамперед, це стосується практики формування різних резервів та фондів, раціональна реалізація якої спрямована на забезпечення належного рівня платоспроможності та фінансової стійкості підприємства). Це сприятиме покращенню як фінансового забезпечення вітчизняних підприємств (в частині напрямів перспективного резервування, фондування, форм вкладення коштів тощо), так і інтеграції до європейських економічних процесів економіки країни в цілому.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.*, Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. – Житомир: ПП "Рута". 2002. – 544 с. 2. *Бутинець Ю.Ф.* Облік власного капіталу за національними стандартами / Бутинець Ю.Ф. // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 11. – С. 36-42. 3. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерський учет в зарубіжних країнах / Бутинець Ф.Ф. – Житомир: ЧП "Рута", 2005. – 640с. (Учебное пособие). 4. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерський учет в станах мира / Бутинець Ф.Ф. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484 с. – (Учебное пособие). 5. Бухгалтерський облік в Україні: Навч.посібник. / За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішевського. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", "Інтелект – Захід", 2008. – 1224с. 6. Бухгалтерський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л.Г. Ловінська, Л.В. Жилкіна, О.М. Голенко та ін. – К.: КНЕУ, 2002. – 370 с. 7. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / [Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, Н.М. Малюга та ін.]: за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – [7-ме вид., доп. і перероб.] – Житомир: ПП "Рута", 2006. – 832 с. 8. *Вівчар О.І.* Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства [електронний ресурс] / Вівчар О.І., Саварин В.М. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5 – 146-150с. режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntlu/19_5/146_Wivczar_19_5.pdf 9. *Коваленко Л.О.* Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. [електронний ресурс] / Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2005. – 485 с. режим доступу: <http://library.if.ua/books/52.html> 10. *Пилипенко О.І.* Облік та аналіз власного капіталу: теорія і практика: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.06.04. "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / О.І. Пилипенко. – Київ. 2005. – 25 с. 11. *Поліщук І.Р.* Власний капітал як об'єкт облікової політики / І.Р. Поліщук // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції "Наука і освіта" 2004". Том 17. Бухгалтерський облік і аудит. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 64-65. 12. *Поліщук І.Р.* Облік формування статутного капіталу в господарських товариствах Росії, України та Білорусі: порівняльний аспект // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – Житомир. – 2003. – № 3 (25). – С. 216-222. 13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – Частина 1 / Укл.: Т.А. Бутинець, О.П. Войналович, С.Ф. Леєнчук, Н.А. Остап'юк, В.З. Мошенський, Н.І. Георгієва, О.А. Разумна. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 196 с. 14. *Терещенко О.О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. / Терещенко О.О. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с. 15. *Череп А.В.* Економічний аналіз. / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2005. – 160 с.

ВАРИЧЕВА Руслана Вікторівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету